

Fecr Yayınları: 412

İSLAM FİLOZOFLARI İLE RUHSAL TIP

Müfit Selim SARUHAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Mart 2021

ISBN: 978-625-7879-52-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLAM FİLOZOFLARI İLE RUHSAL TIP

Müfit Selim SARUHAN

Ankara 2021

Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN

Bitlis'te doğdu (1969). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi (1992). İslam Felsefesi alanında, *İslam Düşüncesinde Metafor* konulu teziyle Yüksek Lisansını (1994), *İslam Ahlak Felsefesinde Bilgi ve Hürriyet* başlıklı çalışmasıyla da doktorasını Ankara Üniversitesinde tamamladı (2000). Aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesinde doçent (2008) ve profesör (2013) oldu. 1995 yılından bu yana Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kırgızistan, Romanya, İtalya ve Kazakistan'da misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Alanı ile ilgili yayımlanmış kitapları, ulusal ve uluslararası düzeyde kitap bölümleri, editörlük çalışmalarının yanı sıra makale ve bildirileri bulunmaktadır. 2018 yılından beri Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Bilim Kurulu Asli Üyesidir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ -----	7
GİRİŞ -----	15
Ruhsal Tıp Kavramı Literatür ve Altyapı Üzerine-----	15
Ruhsal Tıbbın Altyapısı Olarak Nefs/Ruh-----	32
Ruhsal Tıbbın Altyapısı Olarak Ahlat-ı Erbaa Teorisi --	35
Ahlâki Gelişim ve Değişimin İmkânı-----	39
Değişimi İmkansız Gören Yaklaşımlar-----	44
Değişimi Kısmen Mümkün Gören Yaklaşımlar-----	45
Değişimi Bütünüyle Mümkün Gören Anlayışlar-----	46
Ruhsal Tıbbın Altyapısı Olarak Ruhsal Sağlıkın Kriterleri-	49
İSLAM FİLOZOFLARINDA RUHSAL TIP -----	53
Kindî: Üzüntü, Kaygı ve Korkularımızın Hekimi-----	53
Ebû Bekir Razi: Haz, Elem ve Tutkularımızın Hekimi-	60
İbn Hazm: Aşkın Hekimi-----	66
İbn Miskeveyh: Yalnızlığımızın ve Korkularımızın Hekimi	72
İbn Sînâ: Ruh ve Bedenimizin Hekimi-----	82
Maverdî: Ölçülü Bir Din ve Dünya Hayatımızın Hekimi	91
Fahreddîn Râzî: Erdemsizliklerin Hekimi-----	94
Nasîruddin Tûsî: Aklın Hekimi-----	97
BİRİKİMİ YENİDEN OKUMAK:	
FİLOZOFLARIMIZ ÇAĞLARA VE BUGÜNÜMÜZE NE DERLER?	105
SONUÇ -----	117
KAYNAKÇA -----	119

ÖN SÖZ

İnsan; korku, umut, alışkanlık ve tercihler varlığı olduğu kadar bir adaylar varlığıdır. İyi ya da kötü bir haber veya gündeme her an adayız. Sevinç bizi ziyaret ettiği gibi üzüntüler de bizi ziyaret etmektedir. Yaşamak sıradan gibi görünse de yaşamamanın bir sanat olduğu unutulmamalıdır. Kendimizi ne kadar tanıyoruz, tanıma adına ne kadar donanımına sahibiz? Kutuplardaki bir insanın hayalleri ve şikâyetleriyle çöldeki bir insanın gündemi elbette ki çok farklıdır. Bize çölde mi kutuplarda mı hayatı deneyimleyeceğimiz sorulmuş muydu? Soruldu da unuttuk mu? Unuttuk da yoksa hatırlamaya mı çalışıyoruz? Nerede olursak olalım hepimiz aynı zamanda duygular varlığıyız.

“Niçin?” sorusu biraz bizi aşan bir sorudur. Fakat “nasıl yaşamamız gerektiği?” sorusu bize bağlıdır. İyiyi, doğruyu, güzeli seçme imkânımızı zaten biliyor ve deneyimliyoruz. Bedensel ağrılarımızın, söz gelimi bir diş ağrısının, tedavi süreci ile üstesinden gelebiliyoruz. Peki ruhumuzu rahatsız eden acı, hırs, korku, kıskançlık ve doyumsuzluklarımızın üstesinden nasıl geleceğiz?

Felsefe ve dinin ortak yönlerinden biri de insanı duygular ve tutkular ülkesinin yıpratıcılığı karşısında aklın dinginlik ve yetkinliğinde bakıma almaktır.

Felsefenin birçok tanımı yapılabilir. Felsefeyi “*Ruhumuzun bakımı ve yetkinliği*” olarak tanımlamak belki de bu kitabın özünü ifade etmektedir. Maddi ağırlıkları kaldırmak fiziksel bir güç gerektirdiği gibi, manevi sorunlarla baş edebilmek de manevi bir güç ve direnci gerekli kılmaktadır. Hayat yolunda karşılaştığımız durumlarda irademizi güçlendirdiğimiz,

yetkinleştirdiğimiz süreç felsefenin bize sağladığı en önemli kazanımlardandır.

İbn Rüşd'e göre, felsefe ve din birer hakikattir. Bu açıdan bakıldığında, hakikat, hakikate ters düşmez aksine onu destekler. İbn Rüşd, felsefe ve dinin gaye birliği ortaklığını belirlemeye çalışırken, insanı mutsuzluktan kurtarıp mutlu kılacak olan her eylemi, doğru davranış olarak sayar. Dinin hedefi ve var oluş gayesi irdelendiğinde görülür ki din, bilgi ve davranış bütünlüğünü sağlamayı amaçlar. Din, erdemlerin davranışa dönüşmesi için gerekli olan ikna ve teşviki ortaya koyar. Felsefenin nihai amacı vardır. Bu amaç; bütün olgu ve olayları, Allah'ın varlığını, O'nun hikmet ve kudretini göstermeleri bakımından incelemek ve yorumlamaktan ibarettir. Din ve felsefenin gaye birliği insanın hem teorik hem pratik açıdan yetkinliğini hedefler.

Felsefe, İslam düşüncesindeki daha kapsayıcı adıyla Hikmet, bilgelikle dünyayı tanımak, onu sebep ve sonuçları ile bir üst bakış açısından bilmeye çalışmaktır. Bilgi ve eylem bütünlüğüne ulaşmış bir birey olarak, evrende bir olgunluk sürecine katılmaktır. Hikmetin/bilgeliliğin şu kazanımları vardır:

- *Objeyi, dışımızdaki dünyayı ve içindekileri, duyguları, olayları gerektiği şekliyle bilebilmek,*
- *Görünümlerin ardındaki ilkeyi ve işleyişi anlamak,*
- *Sebep ve sonuç ilişkisini göz ardı etmemek,*
- *Davranışları en uygun şekilde gerçekleştirmek,*
- *Bireyi teorik ve pratik açıdan olgunluğa ulaştırma.*

Kötülüğe, mahrumiyet ve tüm acılara karşı tahammül ve mücadele gücü de, hikmet bilgisinden kaynaklanır. Her şeyin gerçek içeriğini, boyutunu bilen kimse, karşılaşmış olduğu zorluklara yenilmez.

Sebeup ve sonuçlar hakkındaki kapsayıcı bilgi, dert ve gamların, üzüntülerin göreceli olduğunu gösterir.

İçimizdeki, hayret duygusu, anlam ve anlamlandırma açılığımız bizi felsefeye yönelttiği gibi, bir şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını gösterme çabamız da bizi doğal olarak felsefeyle buluşturur.

“Felsefe niçin gereklidir?” sorusunu sorup muhtemel cevapları bulmaya çalışalım:

- Felsefe, insanı sorgulayıcı kılar.
- İnsanı özgür kılar.
- Evren hakkında kapsamlı bir bakış açısı kazandırır.
- İnsanı geliştirir.
- Olgunlaştırır.
- Toplumları kalkındırır.
- İnsanı hurafelerin, önyargıların tahakkümünden kurtarıp aklın zirvesine ulaştırır.
- Felsefe ruhun yetkinliği ve ruha gösterilen özen ve bakımdır.

Düşünme, olayları sebep ve sonuç ilişkisi içinde değerlendirmektir. Bu düşünme süreci, insanı değişim ve gelişimle buluşturur.

Descartes *“Bize, ahlâkımızı tanzim ve bu dünyada hayatımızı idare için; felsefe öğrenmek, adımlarımıza öncülük için gözlerimizi kullanmaktan daha gereklidir.”* diyerek, felsefi bilginin insan davranışlarının düzenlenmesindeki yapıcı rolünü gözler önüne sermektedir. Felsefe, hayat için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmelidir.

“Niçin bilmek isteriz?” sorusu *“Anlamlandırmak için”* cevabını ortaya koyar ve bu cevap da yeni bir soru doğurur.

“Niçin anlamlandırırız?” Böyle bir ihtiyaç nereden kaynaklanmaktadır?

Bilgiler bütünü olan değerlerimizi uygulamak, bizi mutluluğa iç ve dış huzura ulaştırır. Anlamak, her şeyin ilk sebep ve son gayesini bilmek, insanın tutarlı ve dengeli bir yaşantısı için gereklidir. Aslında anlamak hayatın anlamıdır. Bilgi nihai olarak, insana ışık tutmak için vardır.

Sokrates, “*Kimse bilerek kötülük etmez*” derken bir anlamda kişinin bilmediğini bilmesi, doğruyu, erdemi bulmak için cehalet uykusundan uyanması ve felsefenin sesine kulak vermesi gerektiğine işaret ediyordu. Felsefenin sesi bizim varlığımızın ve aynı zamanda vicdanımızın sesidir. Vicdanını bulamayan varoluşunu gerçekleştiremez. Vicdansız bir mevcudiyet bir tür mahkumiyet ve mahrumiyettir.

Bilgi, öfke ve arzu gücümüzle dünyayı deneyimlerken akıl; öfke ve arzu gücüne egemen olursa gerçek anlamda var oluruz. Aklın egemenliğinin olmadığı bir öfke ve arzu durumu bizi varlıkla değil darlıkla buluşturur. Kontrolsüz bir öfke ve sonu gelmeyen isteklerle insan çok farklı ve yorucu bir hayatı yaşar.

İnsan, bilgisiyle bilim üretir. Bilgi ve anlayış sahibi olur. Öfke gücünü dengelediği zaman cesur ve başarılı olur. İstek gücünü iyi kullandığı zaman onurlu, kişilikli, iffet ve ölçülülük içinde güzel davranışlar gerçekleştirir.

İnsan, zaman zaman öfke ve istek gücünü aklın kontrolünden uzak, nefsinin isteklerine boyun eğerek kullanmaya çalışır. Öfke gücü, aklın kontrolünden çıkınca hata yaptırır, insanlara zarar veren bir güce dönüşebilmektedir.

Mutlu ve sağlıklı bir yaşam, kendimizi duygularımızın esiri olmaktan kurtarıp aklın ilkelerine göre yaşamaktan ve duygularımızı yönetmekten başka bir şey değildir. İnsan, ancak akılla var olur. Korku,

umut, alışkanlık ve tercihlerle kuşatılan insan ancak akıl sayesinde gerçekçi bir bilinç düzeyine kavuşur.

Deneyimlediğimiz hazlar, bizi mutlu kılabilir bir süre, ama lezzetler çabuk tadıldıkları gibi çabuk da terk eder bizi. Bu dünyada biz insanlar, yaşamadığımız duyguları tüketmekle meşgulüz. Soğuk sığağa, sıcak soğuğa dönüştüğü gibi bizler de duygular ülkesinin korku ile umut istasyonu arasında gidip gelen yolcularız. Uyandıığımızda umutlarımızla hayata tutunuyoruz, ardından bir öğle vakti duyulan bir haber, şahit olunan bir olay bizlere korku veriyor. Belki akşama doğru tekrar umutla buluşuyoruz. Hicretimiz hiç bitmiyor, korku şehrinde umut şehrine doğru.

İnsanlık gereği, zorunlu olarak beş duyuyu doyurmakla meşgulüz. Fakat bir noktadan sonra bu, insana doyumsuzluk ve yorgunluk veriyor. Bu doyumsuzluk ve yorgunluk durumunda insan, kendisini mutsuz olarak tanımlayabiliyor.

Mutluluk, her istediğimizin gerçekleşmesi değildir. İhtiyaç ve eksiklerimizin hep var olması, en doğal olanı. Böylece kendimizi tükenmiş ve doyumsuz hissetmeyiz. Elbette ihtiyaçlarımızı gidereceğiz, ama ihtiyaçlarımızı giderirken tükettiğimiz şey kendimiz olmamalıyız. İhtiyacının farkında olan ihtiyaçlarını giderir. Farkında olmayan ise kendini tüketir. Sadece biyolojik ihtiyaçlarımızı giderdikçe güvende olabilir miyiz? Elbette ki hayır. Ölüme yaklaşıyoruz. Bedenimizi hep sağlıklı ve genç tutabilmek ne mümkün. Ölümlü gıdalar bizi ölüme götürüyor. Oysa manevî ve ruhsal ihtiyaçlarımız bizi zenginleştirir, geliştirir. Bize gerçek güveni verir.

Hepimiz, sevinç ve üzüntülerimize dengeli yaklaşırsak olgunlaşırız. Haltercileri görmüşsünüzdür. Ne kadar çok ağırlık kaldırırlarsa, o denli güçleniyor ve yeni ağırlıkları kaldırmak için kendilerinde bir güç ve

cesaret buluyorlar. Tıpkı bunun gibi felsefe de bizim ruhsal gücümüzü arttırır.

Yaşamın acı ve tatlı yönleriyle karşılaştığımızda, sakın olup “*Benim bu olaydan çıkarmam gereken ders nedir?*” sorusunu sormamız ve kendimizi olayların akışına bırakmadan, atı kullanan binicinin yaptığı gibi, dizginleri elimize alarak her şeyi kontrol altında tutmamız gerekir.

İslam felsefesi bir alan olarak; bilgi, varlık ve değer hakkında ufuk açan bir birikime sahiptir. Kitapta vurgulayacağımız üzere varlığının farkında olan herkes doğru bilgiyi ve doğru davranışı aramaya koyulur.

İslam Felsefesi Tarihi, kendisini etkileyen altyapısı ve kendisinden sonrasını etkileyen oluşumu ile felsefenin ilgili olduğu her konuyla bir şekilde irtibatlı olan bir düşünce sistemi olmuştur. İslam Felsefesi Tarihi, bir anlamda kültürler, diller ve dinler arasında düşüncenin yolculuğunu gözler önüne sermeye çalışan bir sistemdir. Bütün bilim ve uğraşları değerli, anlamlı ve geçerli kılan insandır. İnsanın sahip olduğu akli ve duyuşsal özellikleri, hayatı anlama ve anlamlandırmaya çalışırken yorum ve yeni bakış açıları ortaya koyabilmektedir.

İslam ahlâk felsefesi literatürümüzde erdemler konusu ve ele alınışındaki zenginlik, aynı zamanda bir ruhsal tıp birikimidir. İslam düşüncesinin felsefi yönü kadar, kelami ve tasavvufi yorumları da İslam ahlâk felsefesinin alt yapısını oluşturacak bir zenginliğe sahiptir.

Erdemli insan, ruh sağlığı dengede, orta yolda olan kişidir. Erdemsizlikler ise eksiklik ve aşırılıkları ile ruhsal açıdan iyi olmama durumunu nitelemektedir. Erdemli insan bu açıdan dengede olan mutlu in-

sandır. Dengeyi ve mutluluğu elde edemeyen kişi ruhsal açıdan sorunlarla baş etmeye çalışır.

Bu küçük hacimli kitapta amacımız, akademik yoğunluklardan arındırılmış olarak felsefi bilgi ve kaynaklarımızı topluma ulaştırmak ve İslam felsefesinin hayatımıza dokunan yönlerinden örnekler vermektir.

Bu amaçla kitapta dipnotlara yer verilmemiş, filozofların hayatı ve eserlerine değinilmeden doğrudan seçilmiş, indirgenmiş metin ve fikirlerine yer verilmiştir. Filozoflarımızın dünyasına girerek, felsefelerini yeniden okuyup yorumlayarak, onların bugüne ne dediklerini anlamaya ve anlatmaya çalışacağız.

İslam ahlâk felsefesi özelinde *Ruhsal Tıp* birikimizimizin tanıtılması adına bu çalışmanın mütevazı bir giriş niteliğinde olduğunu ifade etmek isterim. Bu kitabın gerçekleşmesine lisans ve lisansüstü ders notları da etken oldu. Görüşlerine başvurduğumuz her filozofun ele aldığımız konuyla ilgili derinliği, bu kitabın hacmine sığmayacak kadar fazladır. Burada zikredilmeyen birçok filozof, sufi ve kelamcının bize ışık tutacak görüşleri ile ilgili çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır.

Kitabın redaksiyonunda emeği geçen Mehmet Deri beye teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman çalışmalarımın okuyucuya ulaşmasını sağlayan Fecr Yayınevi'ne ve tüm çalışanlarına, son okumasını yaparak değerli katkılarda bulunan editörümüz Hüseyin Nazlıaydın'a müteşekkirim.

Bu alanın, “*İslam felsefesi ve ahlâkı günümüze ve topluma ne söyler?*” sorusunun somut bir örneği olarak daha da gelişmesi dileğiyle.